

The Gleaner

Vol 26 (2008)

Άνθιμος Όλυμπιώτης. Ο συνομιλητής του
Σουλευμάν Πενάχ έφέντη (1778)

Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου

doi: [10.12681/er.76](https://doi.org/10.12681/er.76)

To cite this article:

Παϊζη-Αποστολοπούλου Μ. (2008). Άνθιμος Όλυμπιώτης. Ο συνομιλητής του Σουλευμάν Πενάχ έφέντη (1778). *The Gleaner*, 26, 281-286. <https://doi.org/10.12681/er.76>

Παρασχολήματα

ΑΝΘΙΜΟΣ ΟΛΥΜΠΙΩΤΗΣ

Ο ΣΥΝΟΜΙΑΗΤΗΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΠΕΝΑΧ ΕΦΕΝΤΗ (1778)

ΤΟ 1778 ΕΝΑΣ ΟΘΩΜΑΝΟΣ άξιωματούχος συναντᾶ καὶ συνομιλεῖ με̄ ἕναν Ρωμιὸ κληρικὸ γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπιζε τότε ἡ Αὐτοκρατορία. Τῆ συνομιλία τὴν κατέγραψε ὁ ἴδιος ὡς «Προσθήκη» στὰ ἀπομνημονεύματα ποὺ ἔγραψε ἑπτὰ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1785. Τὸ ὄνομα τοῦ Ὀθωμανοῦ εἶναι γνωστὸ, τὸ ὄνομα ὅμως τοῦ συνομιλητῆ του παραμένει ἄγνωστο. Δὲν τὸ σημείωσε στὸ κείμενό του καὶ κανεὶς δὲν ἀσχολήθηκε ὡς τώρα με̄ τὸν ἐντοπισμό του· ἡ ταύτιση τοῦ προσώπου δὲν ἀπασχόλησε τὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο οὔτε ὅταν τὸ ἔργο τοῦ Σουλεῦμάν Πενάχ ἐφέντη, τοῦ Ὀθωμανοῦ άξιωματοῦχου, ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸ αὐτόγραφο χειρόγραφο τοῦ συγγραφέα, οὔτε ἀπασχόλησε τὴν ἑλληνικὴ ἐπιστημονικὴ κοινότητα πρὸ πρόσφατα, ὅταν τὸ ὀσμανικὸ κείμενο μεταφράστηκε στὰ ἑλληνικά.¹ Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ συνομιλητῆ τοῦ Σουλεῦμάν Πενάχ ἐφέντη θὰ εἶναι ὁ στόχος αὐτοῦ τοῦ παρασχολήματος.

Κατὰ τὴ συνομιλία ὁ Ὀθωμανός, ὑπάλληλος τῆς κρατικῆς γραφειοκρατίας, ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τὴν πληροφορία ποὺ τοῦ δίνει ὁ «αἰδεσιμότητος κληρικός»,² πὼς τουλάχιστον πενταχόσιες χιλιάδες Ρωμιοὶ χριστιανοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ Ρούμελη κυνηγημένοι καὶ κατέφυγαν στὰ μέρη τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης στὰ χρόνια ποὺ ὁ κληρικὸς βρισκόταν στὴν Αὐστρία. Ὁ ἀποδέκτης τῆς πληροφορίας θλίβεται, διότι ἡ συνέπεια αὐτῆς τῆς φυγῆς γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ εἶναι ὅτι τὰ χωριὰ ἐρημώθηκαν καὶ «ἐὰν τύχει καὶ ξεσπάσει πόλεμος δὲν ἔχει ἀπομείνει χάλι καὶ δύναμη τοῦ ρεαγιά γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ Ὑψηλὸ Κράτος».³

Ἡ πληροφορία γιὰ ἕναν τόσο μεγάλο ἀριθμὸ προσφύγων δημιουργεῖ ὑποψίες γιὰ τὴν ἀξιοπιστία τῆς πηγῆς· ὡστόσο καὶ ὁ Ὀθωμανός ποὺ τὴν ἀναμεταδίδει φαίνεται νὰ εἶναι φερέγγυος ἀλλὰ καὶ ὁ συνομιλητῆς του

1. Νεοκλῆς Σαρρῆς, *Προεπαναστατικὴ Ἑλλάδα καὶ ὀσμανικὸ κράτος*. Ἐπὶ τὸ χειρόγραφο τοῦ Σουλεῦμάν Πενάχ ἐφέντη τοῦ Μοραῖτη (1785), Ἀθήνα 1993. Μετὰ τὰ ἐκτενῆ προλεγόμενα τοῦ μεταφραστῆ ἀκολουθεῖ ἡ μετάφραση τοῦ ἔργου (σ. 173-322). Ἡ «Προσθήκη» ὅπου περιέχονται οἱ πληροφορίες τοῦ Ρωμιοῦ κληρικοῦ, στίς σ. 320-321. Τὰ σχετικὰ με̄ τὸ χειρόγραφο ποὺ σώζει τὸ ἔργο βλ. σ. 12-13.

2. Τὰ ἀποσπάσματα ποὺ χρησιμοποιοῦ εἶναι ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἀπόδοση τοῦ ἔργου.

3. Στὸ ἴδιο, σ. 320.

πού μιλά για τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ διαθέτει στοιχεῖα ἀξιοπιστίας, μολονότι ὅπως ἀνέφερα δὲν κατονομάζεται. Εἶναι κληρικὸς πού «περάτωσε τὶς ἐπιστῆμες τῶν ἑλληνικῶν» καί, μὲ τὴν καλὴ γνώση τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς πού εἶχε, «καταρτίστηκε ἐπίσης στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες στὶς ὁποῖες εἶχε ἔφεση». Ἐζῆσε δεκαπέντε χρόνια στὰ μέρη τῆς Αὐστρίας πρὶν ἐπιστρέψει στὰ τουρκοκρατούμενα ἐδάφη, ὅπου συναντιέται τὸ 1778 καὶ συνομιλεῖ μὲ τὸν Ὀθωμανὸ ἀξιωματοῦχο ὅσο γιὰ τοὺς Ρωμιοὺς πρόσφυγες, τοὺς κατέγραψε ὁ ἴδιος, ὅπως σημειώνεται, σὲ κατάστιχα πού συντάχθηκαν (ὑπὸ τὴν προεδρία του) στὰ χρόνια πού βρισκόταν στὰ μέρη τῆς Αὐστρίας.

Τὸ ἔργο τοῦ Σουλεῦμὰν Πενάχ ἐφέντη τοῦ Μοραίτη «Συλλογὴ τοῦ Πενάχ ἐφέντη – Ἱστορικὸ τῆς ἐπανάστασης τοῦ Μοριᾶ» καταγράφηκε, ὅπως εἶπαμε, τὸ 1785, ἑπτὰ δηλαδὴ χρόνια μετὰ τὴ συνομιλία, διάστημα πού ἐπιτρέπει ἢ ἀνάμνησή της νὰ εἶναι ἀκόμα νωπὴ. Χωρισμένο σὲ σύντομες θεματικὲς ἐνότητες, κλείνει μὲ ἓναν ἐπίλογο· μετὰ τὸν ἐπίλογο ὁ συγγραφέας τοῦ ἔργου πρόσθεσε μία ἀκόμα σύντομη ἐνότητα, μιὰ «Προσθήκη μὲ τὴν εἶδησιν τοῦ κληρικοῦ» ὅπως τὴν ἐπέγραψε, στὴν ὁποία περιγράφει τὴ συνομιλία του μὲ τὸν ὀρθόδοξο κληρικὸ πού μᾶς ἐνδιαφέρει. Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ συγγραφέας τὴ θεώρησε σημαντικὴ καὶ ὅπωςδὴποτε ἄξια καταγραφῆς, ἀφοῦ τὴν προσέθεσε μετὰ τὸν ἐπίλογο τοῦ ἔργου, μολονότι διαταρασσόταν ἢ ἰσορροπία τοῦ κειμένου. Ὅσῳ τὸν συνομιλητὴ του προτίμησε νὰ μὴν τὸν κατονομάσει.

Ἄς διαβάσουμε πρῶτα τὸ ἀπόσπασμα πού ἀναφέρει τὶς πληροφορίες πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ὅπως δίνεται στὴν πρόσφατη ἑλληνικὴ μετάφραση.

«Ἐνας ἀπὸ τοὺς ρωμηνοὺς κληρικοὺς, στὸν ὁποῖο ἔχω ἐμπιστοσύνη, αἰδεσιμότατος κληρικὸς πού ἀπορρίπτει τὴ μεγαλοσύνη του στὴν εὐδαίμονα ἐλπιδοφόρα ἀγαθότητά του, (ὁ ὁποῖος), ἀφοῦ περάτωσε τὶς ἐπιστῆμες τῶν ἑλληνικῶν καὶ διαμέσου τῶν γλωσσῶν τῆς λατινικῆς καὶ ἰταλικῆς καταρτίστηκε ἐπίσης στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες στὶς ὁποῖες εἶχε ἔφεση, ἔφτασε στὶς χῶρες τῆς Αὐστρίας ὅπου καὶ ἀθήσε γιὰ ἓνα διάστημα μέχρι δεκαπέντε χρόνια καὶ στὴ συνέχεια, στὰ χίλια ἑκατὸν ἐνενηντα δύο, ἐπέστρεψε (πίσω). Κατὰ τὴ συζήτησή μας γύρω ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ καὶ τοὺς τρόπους ἐκείνων τῶν περιοχῶν, (μοῦ ἀνέφερε) ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ρεαγιαδιῶν πού τὸ ἔσκασαν ἀπὸ τὴ Ρούμελη καὶ ἔφτασαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Αὐστρία καὶ σὲ διάφορες ἄλλες χῶρες μέχρι τὸ ἔτος ἑκατὸν ἐνενηντα δύο ξεπερνᾷ τὶς πεντακόσιες χιλιάδες, ὅπως εἶναι καταγραμμένοι στὰ κατάστιχα (πού συντάχθηκαν) ὑπὸ τὴν προεδρία του. Καὶ ὁ ἐν λόγω κληρικὸς πού διέτρεξε κωμοπόλεις καὶ χωριὰ καὶ τσιφλίκια, ὅλους τοὺς τόπους τῶν Βαλκανίων, ἐπειδὴ εἶναι πιστὸς στὸ Ὑψηλὸ Κράτος καὶ ἐργάζεται πρὸς ὄφελός του, γι' αὐτὸ ἔκλαιγε. Ὅταν ρωτήθηκε, ἄραγε δὲν γίνετα νὰ ἐπιστρέψουν πίσω, μοῦ ἔδωσε ἀπάντηση ὅτι δὲν ὑπάρχει τέτοιο ἐνδεχόμενο, γιὰτὶ φυλάγονται. Κανένας δὲν γνωρίζει τὴν αἰτία πού κατὰ

τούς παρελθόντες χρόνους σηκώθηκαν ἀπὸ τὰ Βαλκάνια, προκειμένου νὰ ζητήσουν ἔλεος ἢ τὴ φύλαξή τους ἀπὸ τὴ Φραγκιά ἐπισκεπτόμενοι μέχρι καὶ τὴν Αὐστρία [...]. Τὰ σπίτια τῶν ρεαγιάδων τῆς Ρούμελης τὰ ἔκαναν φωλιές τους οἱ κουκουβάγιες καὶ τὰ κοράκια. Ἐὰν τύχει καὶ ξεσπάσει πόλεμος, δὲν ἔχει ἀπομείνει χάλι καὶ δύναμη τοῦ ρεαγιά για νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ Ὑψηλὸ Κράτος.»⁴

Θὰ ξεκινήσω ἀπὸ τὰ προφανῆ. Τὸ ἔτος (χίλια ἑκατὸν ἐνενήντα δύο) ποὺ ἀναφέρεται στὸ κείμενο εἶναι ὑπολογισμένο μὲ τὸ μουσουλμανικὸ ἡμερολόγιο καὶ ἀντιστοιχεῖ, ὅπως σημείωσα πῶς πάνω, στὸ ἔτος 1778 ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. Τότε λοιπὸν ἐπέστρεψε ὁ Ρωμιὸς κληρικὸς ἀπὸ «τις χῶρες τῆς Αὐστρίας», ὅπου διέμεινε «για ἓνα διάστημα μέχρι δεκαπέντε χρόνια». Στὸ διάστημα αὐτὸ εὐλόγο εἶναι πὼς σχημάτισε καλὴ εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν φυγάδων Ρωμιῶν, πολὺ περισσότερο ποὺ κατεῖχε, ὅπως φαίνεται, κάποια θέση κρίσιμης σημασίας ἀφοῦ («ὑπὸ τὴν προεδρία του»), ὅπως σημειώνει ὁ ἀφηγητῆς, καταγράφηκαν σὲ κατὰστικα οἱ Ρωμιοὶ ποὺ βρισκόνταν στὴν Αὐστρία.

Λόγιο, λοιπὸν, φαίνεται νὰ εἶναι τὸ πρόσωπο ποὺ ἀναζητοῦμε, μὲ καλὲς σπουδές, μὲ γνώση ὅσων συνέβαιναν μὲ τοὺς ὀρθοδόξους ποὺ ζοῦσαν στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ μὲ θέση τέτοια ποὺ νὰ τοῦ παρέχει τὴ δυνατότητα νὰ προβαίνει σὲ καταγραφή τῶν χριστιανῶν. Εὐλόγο εἶναι νὰ ὀδηγηθεῖ ἡ σκέψη σὲ κάποιο σημαῖνον μέλος τῆς αὐστριακῆς ἐλληνικῆς κοινότητας.

Ἄς ξεκινήσουμε λοιπὸν ἀπὸ τὴ Βιέννη. Γνωρίζουμε πὼς τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1776 ἔληξε ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἡ διαμάχη γιὰ τὸν ὀρθόδοξο ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὸν διεκδικοῦσαν καὶ οἱ Σέρβοι, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν μητροπολίτη τοῦ Κάρλοβιτς, ὁ ὁποῖος θεωροῦσε τὸ ναὸ δικό του.⁵ Τελικὰ ὁ Αὐστριακὸς αὐτοκράτορας τὸν παρεχώρησε ὡς ἑνοριακὸ τῶν «ἐνταῦθα πραγματευομένων τουρκομεριτῶν, μὴ ἠνωμένων Ρωμαίων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας». Οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς Ἀδελφότητος τῶν Ἑλλήνων ἀμέσως μετὰ τὴν εὐνοϊκὴ ἀπόφαση ἔσπευσαν νὰ ἐκλέξουν «ὁμοφώνως καὶ ὁμοφρόνως» ὡς ἱερέα τοῦ ναοῦ τὸν Ἄνθιμο,⁶ ἐφημέριο ὡς τότε τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρωσικῆς πρεσβείας στὴ Βιέννη. Τὴν ἐκλογή

4. Στὸ ἴδιο, σ. 320-321.

5. Γιὰ τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὶς διεκδικήσεις τῶν Σέρβων ἀρχιερέων τοῦ Κάρλοβιτς ἐπ' αὐτοῦ βλ. Σπυρίδων Δ. Λουκάτος, «Ὁ πολιτικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων τῆς Βιέννης κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ πρὸς αὐτοὺς προνόμια», *Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας* 15 (1961), 31-312.

6. Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, «Ὁ ἐν Βιέννῃ ναὸς τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου», *Ἑλληνικὸς Φάρος* 9 (1912), ἰδίως 111-112. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐγκατάσταση καὶ τὴ δράση τῶν Ἑλλήνων στὴν Αὐστρουγγαρία καθὼς καὶ τὸ ναὸ βλ. πρόχειρα Σπυρίδων Δ. Λουκάτος, *ὁ.π.*, 301 ἐπ. καὶ 311-316.

την γνωρίζουμε από έπιστολή που έστειλε ή 'Αδελφότητα προς τόν μητροπολίτη του Κάρολοβιτς, με την όποία του άνακοίνωνε την όμόφωνη έκλογή του 'Ανθίμου τόν 'Απρίλιο του 1776.⁷

Ό νέος έφημέριος είναι ένας κληρικός με εύρύτατη παιδεία. Ίερομόναχος παλαιότερα τής μονής 'Ολυμπιώτισσης, έδειξε νωρίς την έφεσή του για τά γράμματα και στάλθηκε από τόν ήγούμενο τής μονής Διονύσιο να σπουδάσει. Οί έπιδόσεις του νεαρού μοναχού φαίνεται πως γρήγορα άναπτύχθηκαν και καρποφόρησαν. Πέρασε από τά σχολεία τής Κοζάνης, τής Γράμμουστας, τής Σιάτιστας και του 'Αγίου Όρους, ύπήρξε μαθητής του Ευγένιου Βούλγαρη και του Νικηφόρου Θεοτόκη και κατέληξε στην Αύστρουγγαρία, όπου μαθήτευσε, δίδαξε σε έλληνικά σχολεία (του Kecskemet και του Miscolec) και έγινε, όπως άνέφερα, έφημέριος τής Ρωσικής πρεσβείας στη Βιέννη πριν καταλήξει στον 'Αγιο Γεώργιο τών Γραικών.⁸

Στη Βιέννη φαίνεται πως έμεινε λιγότερο από ένα χρόνο· σε έπιστολή που συντάξε και απέστειλε από την πόλη Miscolec προς την 'Αδελφότητα τόν 'Οκτώβριο του 1776, έξι μήνες άφου είχε εκλεγεί έφημέριος στον 'Αγιο Γεώργιο, ό 'Ανθιμος εύχαριστεί τούς 'Ελληνες τής αύστριακής πρωτεύουσας για τή θέρμη και την άγάπη με την όποία τόν περιέβαλαν και αισθάνεται την ανάγκη να άπολογηθεί πού, πριν ακόμα συμπληρώσει έναν χρόνο ως έφημέριος τής 'Ελληνικής 'Αδελφότητας, άναγκάζεται να έγκαταλείψει τή θέση του. Δέν έξηγει τούς λόγους που τόν οδηγήσαν στην άπόφασή να φύγει από τή Βιέννη· ή έπιστολή όμως αύτή άποτελεί ένα καλό δείγμα του άριστου τρόπου με τόν όποιο μπορούσε να χειρίζεται την έλληνική γλώσσα.⁹ Στά τέλη του 1777 επέστρεψε στη μονή τής 'Ολυμπιώτισσας, όπου λίγο άργότερα άναλαμβάνει ήγούμενος, μετά τó θάνατο του προστάτη του Διονυσίου.

Πλούσια δείγματα τής εύρύτητας τών ενδιαφερόντων και τών γνώ-

7. Την έπιστολή τής 'Αδελφότητας, που φέρει χρονολογία «8 του 'Απριλίου 1776, έν Βιέννη», δημοσίευσε ό Σωφρόνιος Εύστρατιάδης, *ό.π.*, 111-112, σημ. 1.

8. Ε. Σκουβαράς, 'Ολυμπιώτισσα. Περιγραφή και ιστορία τής μονής, κατάλογος χειρογράφων, χρονικά, σημειώματα, ακολουθία Παναγίας τής 'Ολυμπιώτισσης, έγγραφα έν του άρχείου τής μονής (1336-1900), 'Αθήνα, 'Ακαδημία 'Αθηνών, 1967, σ. 113 έπ.

9. Και αύτή την έπιστολή, που φέρει χρονολογία «αψός', 'Οκτωβρίου κβ', έν Μισκόλτζ», δημοσίευσε ό Σωφρόνιος Εύστρατιάδης, *ό.π.*, 112-113, σημ. 1. Σε όλες τις σωζόμενες έπιστολές του 'Ανθίμου είναι εκδηλη ή παιδεία του· ένα άκόμα καλό δείγμα είναι ή έπιστολή που στέλνει στον 'Ιωάννη Πέζαρο με την όποία τόν πιέζει να αναλάβει ξανά τó σχολείο τής ιδιαίτερης πατρίδας του, του Λιβαδίου· βλ. Μ. Λαφαζάνης, «'Εξι έπιστολές προς τόν Τυρναβίτη δάσκαλο 'Ιωάννη Πέζαρο, 1783-1786», *Θεσσαλικό 'Ημερολόγιο* 29 (1996), 22-23.

σεων που απέκτησε βρίσκουμε καταγεγραμμένα από τὸν ἴδιο στὸν κώδικα τῆς μονῆς· γιὰ παράδειγμα, σὲ μιὰ καταγραφή του μετὰ τὴν ὁποία ἤθελε νὰ ἐξάρει τὴν παιδεία τοῦ πνευματικοῦ του πατέρα ἡγουμένου Διονυσίου σημείωσε πὸς συζητώντας μαζί του, συχνὰ (μετὰ ἕκαμνε νὰ ἰδρῶσω εἰς τὰ νοήματα, μετὰ ὅλον ὁποῦ εἶχα σπουδάζει τότε ὅλην τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων, γραμματικά δηλαδὴ, λογικά, μεταφυσικά, φυσικά, γεωμετρικά, ἀριθμητικά, ῥητορικά, ἀστρονομικά κατὰ τι καὶ θεολογικά).¹⁰ Ἡ πλούσια ἄλλωστε προσωπικὴ βιβλιοθήκη του, ποὺ τὴν πρόσφερε στὴ μονὴ ὅταν ἐπέστρεψε πλέον ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ἀποτελεῖ ἕναν ἀκόμα καλὸ μάρτυρα τῆς εὐρείας παιδείας του.¹¹

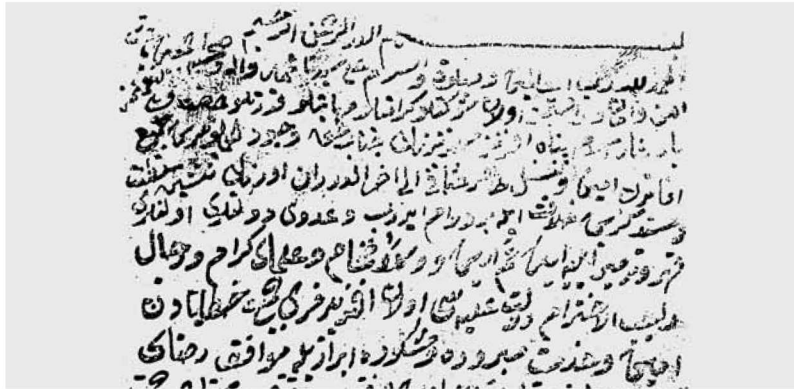
Θεωρῶ λοιπὸν πὸς ὁ Ἄνθιμος Ὀλυμπιώτης εἶναι ἕνα πρόσωπο ποὺ συγκεντρώνει τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀπομνημόνευσε γι' αὐτὸν ὁ Σουλεῦμάν Πενάχ ἐφέντης, στοιχεῖα ποὺ ἐπιτρέπουν νὰ τὸν προτείνω ὡς τὸν «αἰδεσιμότατο κληρικὸ» συνομιλητὴ του, ὡς τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔδωσε τὶς πληροφορίες γιὰ τοὺς Ἕλληνες ποὺ κατέφυγαν στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη. Ἡ παιδεία καὶ ἡ βιοτῆ του ταιριάζουν μετὰ ὅσα σημειώνει ὁ Ὄθωμανὸς ἀξιωματοῦχος· γνώσεις στὰ θεολογικά καὶ φιλολογικά ἀλλὰ καὶ ἐφεση στὶς θετικὰς ἐπιστῆμες, γνώση ὅσων συνέβαιναν στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη· διέτρεξε καὶ αὐτὸς «κωμοπόλεις καὶ χωριά καὶ τσιφλίκια, ὅλους τοὺς τόπους τῶν Βαλκανίων» ὅπως σημειώνει ἐντυπωσιασμένος ὁ Ὄθωμανὸς. Ἀκόμα, ἀπὸ τὴ θέση τοῦ ἐφημέριου τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας τῆς Βιέννης ἦταν σὲ θέση νὰ ἔχει πληροφορίες σχετικὰ μετὰ ὅσους κατέφευγαν στὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτῆ εἶχε τὴν ἀρμοδιότητα νὰ καταγράψει ὄχι μόνον τοὺς ἐνορίτες του ἀλλὰ καὶ ὅσους ἦρθαν νὰ βροῦν καταφύγιο στὴν εὐρύτερη περιοχὴ καὶ πιθανῶς εἶχαν προσφύγει στὴν πνευματικὴ ἀλλὰ καὶ στὴν ὕλική βοήθεια τῆς ἐκεῖ ὀρθόδοξης ἐκκλησίας γιὰ νὰ τοὺς ἐνισχύσει ψυχικά καὶ ὕλικά, προκειμένου νὰ ξαναρχίσουν τὴ ζωὴ τους στὴ νέα χώρα, κυνηγημένοι ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τῶν Ἀλβανῶν ποὺ κατέκλυσαν τὸν ἐλληνικὸ χῶρο, διωγμένοι ἀπὸ τὰ σπίτια καὶ τὰ μέρη τους. Τέλος, ὁ Ἄνθιμος γνώριζε καλὰ τὴ Ρούμελη καὶ τοὺς χριστιανούς της, ἀφοῦ γεννήθηκε στὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐμόνασε γιὰ μεγάλο διάστημα στὴν Ὀλυμπιώτισσα, ὡς ἀπλὸς μοναχὸς πρὶν ἀπὸ τὶς σπουδὲς του καὶ ὡς ἡγούμενος μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Αὐστρία καὶ ὡς τὸν θάνατό του, ποὺ ἐπῆλθε τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1794. Ἐξάλλου, ἡ ἐπιστροφή του στὴ Θεσσαλία στὰ τέλη τοῦ 1777 μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε πὸς συμπίπτει μετὰ τὸ χρόνο ποὺ ὁ Ὄθωμανὸς συναντᾷ τὸν συνομιλητὴ του, ποὺ τὸν

10. Ε. Σκουβαράς, *Στὸ ἴδιο*, σ. 104, ὅπου καὶ ἀφθονες πληροφορίες γιὰ τὸν μετέπειτα ἡγούμενο τῆς Ὀλυμπιώτισσας Ἄνθιμο Ὀλυμπιώτη.

11. Βλ. σχετικὰ τὸ μελέτημα τοῦ Ἀλέξη Πολίτη, «Τέσσερις ἰδιωτικὲς βιβλιοθηκῆς μέσου τύπου, 18ος αἰώνας», *Τετράδια Ἐργασίας* 9, Ἀθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, 1987, σ. 144-147.

υπολογίζει στο 1778· μόνο τον άκριβη τόπο τῆς συνάντησής τους δὲν γνωρίζουμε.

“Όσο γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν 500.000 προσφύγων ποὺ σημειώνει ὁ Ὄθωμανὸς συγγραφέας ὅτι ἐγκατέλειψαν τὴ Ρούμελη γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη, εἶναι ἀσφαλῶς ὑπερβολικός, ἴσως μάλιστα καὶ πολλαπλάσιος ἀπὸ αὐτὸν ποὺ δίνουν ἄλλες πηγές.¹² Προφανῶς μὲ τὴν ὑπερβολὴ ὁ συγγραφέας θέλησε νὰ μεγιστοποιήσῃ τὸ πρόβλημα ποὺ ἀντιμετώπιζε μὲ τρόπο ὁξὺ τὸ «Ύψηλὸν Κράτος» στὸ ὁποῖο ὑπηρετοῦσε καὶ μὲ τὸ ἔργο του ἀσκοῦσε κριτικὴ γιὰ τοὺς ἀκατάλληλους χειρισμοὺς του ὡς πρὸς τὴν ἐρήμωση τῶν ἐκτάσεων ὅπου κυριαρχοῦσε τὸ χριστιανικὸ στοιχεῖο.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ χειρογράφου τοῦ Σουλεῦμὰν Πενάχ ἐφέντη

Θεωρῶ πῶς, τουλάχιστον ὡς νὰ βρεθοῦν νεότερα στοιχεῖα ποὺ ἐνδεχομένως ὑποδείξουν μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια τὸν συνομιλητὴ τοῦ Σουλεῦμὰν Πενάχ ἐφέντη, ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ Ἀνθίμου Ὀλυμπιώτη καλύπτει τὸ ζητούμενο ποὺ ἔθεσα.

ΜΑΧΗ ΠΑΤΖΗ-ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

12. Ὁ μεταφραστὴς τοῦ ἔργου Νεοκλῆς Σαρρῆς σημειώνει στὰ Προλεγόμενά του πῶς ὁ Σουλεῦμὰν Πενάχ ἐφέντης παρουσιάζει, γενικά, τοὺς ἀριθμοὺς «τουλάχιστον δεκαπλάσιους ἀπ’ ὅτι εἶναι στὴν πραγματικότητα» (ἔ.π., σ. 138 σημ. 107). Ἐνδεικτικὰ σημειῶνω πῶς ὁ Ἀπόστολος Βακαλόπουλος, «Ὁ ἔλλητισμὸς τῆς Διασποράς», Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. 11, Ἀθήνα 1975, σ. 235, ἀναφέρει πῶς στὸ διάστημα 1687-1848 ὁ κατάλογος τῶν πολιτῶν τῆς Πέστης μνημονεύει 246 Ἕλληνες ἐνῶ τῆς Βούδας μόνον 27. “Όσο λοιπὸν καὶ ἂν ἀυξήθοῦν οἱ ἀριθμοὶ ἀπὸ τοὺς Ρωμοὺς ποὺ κατέφυγαν καὶ σὲ ἄλλες ἐστίες ἑλληνικῶν κοινοτήτων, ὁ ἀριθμὸς τῶν 500.000 φαίνεται ἐντελῶς ἐξωπραγματικός.